

УДК 347.956

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2021-1.5>**Кулянда М.І.,**

суддя

Чернівецького апеляційного суду

ORCID: 0000-0001-5624-5726

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПОРЯДОК АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ УХВАЛИ СУДУ ПРО ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКУ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ, ПОСТАНОВЛЕНОЇ ПІД ЧАС СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

CONCERNING THE IMPROVEMENT OF THE LEGISLATION ON THE PROCEDURE FOR APPEALING AGAINST A COURT DECISION EXTENDING THE TERM OF DETENTION ISSUED DURING THE COURT PROCEEDINGS IN THE COURT OF FIRST INSTANCE

У статті розглянуто проблеми вдосконалення апеляційного провадження у контексті його значення для здійснення судового контролю, здійснюваного на етапі досудового розслідування у зв'язку з ухвалою слідчого судді про продовження строку тримання під вартою, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Йдеться про гарантоване особі у пункті 8 частини другої статті 129 Конституції України право на перегляд її справи загалом судом апеляційної інстанції, можливість апеляційного оскарження будь-якого рішення, що його ухвалює суд під час розгляду справи, але не вирішує її по суті. Основною формою реалізації контрольної функції органів судової влади є перегляд судових рішень судами контролюючих інстанцій, у зв'язку із чим досліджується питання оскарження рішень, ухвалених у суді першої інстанції.

Адже апеляційне провадження поєднує у собі як судово-контрольну діяльність, так і діяльність, пов'язану із розглядом і вирішенням кримінального провадження по суті.

Значення інституту оскарження рішень суду першої інстанції, будучи гарантією захисту прав і свобод людини і громадянина, дозволяє швидко та ефективно відновити порушене становище особи, яка звертається зі скаргою, виправити судові помилки, забезпечити відповідність правозастосовної практики європейським стандартам у галузі прав людини. З огляду на сказане, зроблено висновок про те, що інститут оскарження виступає не тільки важливим інструментом захисту особистих прав учасників кримінального провадження, дотримання публічних, державних та приватних інтересів, а й гарантією ефективної роботи всієї системи кримінального судочинства. У цьому контексті багатьма вченими слушно звертається увага на нетотожність правової природи судових рішень, якими завершується розгляд судової справи по суті, та так званих проміжних судових рішень, які мають місце або на етапі розгляду справи судом першої інстанції. Проаналізовано відповідні законопроектні напрацювання в цьому напрямі, наголошено на необхідності їх якнайшвидшого прийняття та втілення у правозастосовну практику.

Ключові слова: апеляційне провадження, суд апеляційної інстанції, ухвали слідчого судді, оскарження ухвал про продовження строку тримання під вартою, Конституційний Суд України, правові позиції, судовий контроль, ухвали слідчого судді, оскарження дій і рішень судді-слідчого, оскарження рішення суду першої інстанції.

The article considers the problems of improving the appellate proceedings in the context of its importance for the judicial control carried out at the stage of pre-trial investigation in connection with the decision of the investigating judge to extend the detention period, which can be appealed.

We are talking about the guaranteed person in paragraph 8 of the second part of Article 129 of the Constitution of Ukraine the right to review his case in general by the appellate court, the possibility of appealing any decision made by the court during the case, but does not decide it on the merits. The main form of implementation of the control function of the judiciary is the review of court decisions by the courts of supervisory instances, in connection with which the issue of appealing against decisions made in the court of first instance is investigated.

After all, appellate proceedings combine both judicial control activities and activities related to the consideration and resolution of criminal proceedings on the merits.

The importance of the institution of appealing the decisions of the court of first instance, as a guarantee of protection of human and civil rights and freedoms, allows you to quickly and effectively restore the situation of the complainant, correct miscarriages, ensure compliance with European human rights standards. In view of the above, it is concluded that the institution of appeal is not only an important tool for protecting the personal rights of participants in criminal proceedings, compliance with public, public and private interests, but also

a guarantee of effective operation of the entire criminal justice system. In this context, many scholars rightly draw attention to the inconsistency of the legal nature of court decisions that complete the trial on the merits, and the so-called interim judgments that take place or at the stage of trial by the court of first instance. Relevant draft laws in this direction are analyzed, the need for their adoption and implementation in law enforcement practice is emphasized as soon as possible.

Key words: *appellate proceedings, appellate court, decisions of the investigating judge, appeals against decisions on extension of detention, Constitutional Court of Ukraine, legal positions, judicial control, decisions of the investigating judge, appeals against actions and decisions of the investigating judge, appeals against decisions of the court of first instance.*

Постановка проблеми. Механізми гарантій від судової помилки та можливість перегляду справи у порядку апеляційного провадження є нині суттєвою запорукою реальності права на судовий захист. Важливою гарантією у цьому контексті є інститут оскарження рішень і дій судді-слідчого та суду першої інстанції, що особливо важливо для здійснення судового контролю за дотриманням прав і свобод людини на всіх етапах кримінально-процесуальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оскарження рішень судді-слідчого, суду першої інстанції у порядку апеляційного провадження, захисту прав людини в межах апеляційного розгляду зокрема досліджувалася багатьма вченими. Перш за все назвемо тут таких фахівців, як: О.К. Антонович, О.Н. Артамонов, С.В. Белобородов, В.Л. Буднікова, І.В. Гловюк, Н.В. Григор'єва, І.Р. Дочія, І.І. Зарева, М.О. Колоколов, Л.М. Кирій, О.В. Кондратьєв, Н.С. Куришева, А.І. Лалієв, В.І. Летучих, П.С. Морозов, О.В. Носкова, В.В. Сідоров, Ю.В. Скрипіна, А.Р. Туманянц, Г.Ф. Федотова, О.Ю. Цурлуй, Л.В. Черечукіна, В.Г. Чернухін, В.І. Чорнобук, О.Г. Шило та ін.

Формування цілей статті. Основним завданням написання статті є дослідження проблем всебічного захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина у кримінальному судочинстві. Право на перегляд рішень судді-слідчого та суду першої інстанції в апеляційному порядку є невід'ємним елементом права на судовий захист кожної особи, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування. Дослідження цих проблем та пошуки шляхів удосконалення правового регулювання у цій сфері правових відносин залишається актуальним і нині.

Виклад проблем дослідження. Відповідно до принципу верховенства права держава має запровадити таку процедуру апеляційного перегляду справ, яка забезпечувала б ефективність права на судовий захист на цій стадії судового провадження, зокрема, давала б можливість відновлювати порушені права і свободи та максимально запобігати негативним індивідуальним наслідкам можливої судової помилки [2].

Удосконалення законодавства про апеляційне провадження в контексті статті 55 Конституції України має враховувати його процесуальні особливості, зокрема, те, що перевірка судового рішення як з фактичного, так і з формально-ю-

ридичного погляду передбачає: а) розширену систему підстав для зміни чи скасування судових рішень; б) можливість апеляційної інстанції за умов, указаних у законі, повторно дослідити обставини, встановлені під час кримінального провадження, та дослідити докази, які не досліджувались судом першої інстанції; в) можливість суду апеляційної інстанції у випадках, передбачених законом, ухвалити свій вирок чи винести ухвалу, повністю чи частково замінивши вирок або ухвалу суду першої інстанції, з безпосереднім погіршенням становища обвинуваченого або особи, щодо якої застосовано примусові заходи виховного чи медичного характеру; об'єкт перевірки – діяльність судів першої інстанції, слідчих суддів та її результати (судові рішення, що не набрали законної сили), на предмет законності, обґрунтованості та справедливості; широке коло суб'єктів права на апеляційне оскарження; можливість оскарження судового рішення тільки в межах вимог та домовленостей, заявлених і погоджених під час кримінального провадження [4; 5].

У юридичній літературі неодноразово вказувалося на необхідність розширення меж перегляду справи в апеляційній інстанції [6; 7]. Межами розгляду судом апеляційної інстанції вважається той обсяг, у якому відбувається перевірка оскаржуваного судового рішення. При цьому багатьма вченими слушно звертається увага на нетотожність правової природи судових рішень, якими завершується розгляд судової справи по суті, та так званих поміжних судових рішень, які мають місце або на етапі досудового розслідування або на етапі власне розгляду судом першої інстанції судової справи.

Зокрема, сфера застосування самостійного оскарження судових ухвал порівняно мало досліджена теоретично та не досить чітко врегульована в законодавстві. На думку М.І. Сірого, процесуальна форма має відокремлювати процесуальний порядок апеляційного розгляду судових рішень, якими завершується розгляд кримінального провадження, від перегляду інших оскаржених рішень [8].

Найбільш проблемною до остатнього часу сферою була сфера правильного застосування положень статті 392 Кримінально-процесуального кодексу України (надалі – КПК). Так, згідно з частиною другою статті 392 КПК, ухвали, що постановлені під час судового провадження

в суді першої інстанції до ухвалення судових рішень, передбачених частиною першою цієї статті, окремому оскарженню не підлягають, крім випадків, визначених КПК; заперечення проти таких ухвал можуть бути включені до апеляційної скарги на судові рішення, передбачене частиною першою цієї статті [9].

Зокрема, до числа таких ухвал належать і ухвали суду про продовження строку тримання під вартою, постановленої під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення.

Прийняття кримінально-процесуального рішення щодо вибору запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та щодо продовження строку тримання під вартою у судовому розгляді має істотну специфіку порівняно зі стадією досудового розслідування. Як зазначає В.А. Завтур, частина третя статті 199 КПК визначає підстави для продовження такого запобіжного заходу наявність обставин, які свідчать про те, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою або обставин, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою. Якщо друга підстава повністю втрачає актуальність на стадії судового розгляду, то перша зазнає істотної трансформації у зв'язку із тим, що певна частина ризиків, особливо тих, що пов'язані із можливістю спотворення та знищення доказів, автоматично «відпадає», адже відповідні речі, документи можуть бути вже досліджені судом (але не депоновані) [1].

При цьому також слід звернути увагу на те, що на етапі досудового розслідування ухвали слідчого судді про продовження строку тримання під вартою можуть бути оскаржені в апеляційному порядку (пункт 3 частини першої статті 309 КПК).

Так, надавши можливість оскаржити в апеляційному порядку ухвали слідчого судді в продовження строку тримання під вартою особи на етапі досудового розслідування, законодавець по суті відмовив у такому праві на етапі судового провадження у суді першої інстанції до ухвалення судового рішення.

Між тим у досудовому розслідуванні наявна дворівнева перевірка наявності підстав та умов обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та продовження строку тримання під вартою. Натомість у судовому розгляді перевірка наявності підстав та умов обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи продовження строку тримання під вартою не є оперативною, вона переноситься до моменту апеляційного оскарження підсумкового судового рішення, що з огляду на відсутність формалізованих строків судового розгляду свідчить про те, що ця перевірка може бути значно віддаленою у часі від моменту прийняття ухвали про обрання запобіжного заходу у вигляді

тримання під вартою чи продовження строків тримання під вартою. Така ситуація може свідчити про брак оперативності відновлення порушеного права особи на свободу та особисту недоторканність [10].

Відповідно до статті 331 КПК під час судового розгляду суд за клопотанням сторони обвинувачення або захисту має право своєю ухвалою змінити, скасувати або вибрати запобіжний захід щодо обвинуваченого. Вирішення питання судом щодо запобіжного заходу відбувається в порядку, передбаченому главою 18 КПК [9].

Зазвичай на практиці суд першої інстанції у кримінальному провадженні, дійшовши висновку про необхідність застосування до обвинуваченого найтяжчого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, застосовуючи статтю 331 КПК, міг постійно тримати обвинуваченого під вартою до винесення остаточного рішення у справі. Тільки після такого довготривалого розгляду кримінального провадження судом першої інстанції апеляційний суд, встановивши помилки та порушення цього суду, міг змінити запобіжний захід [11].

Громадянин В.М. Глуценко звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають статтям 8, 29, 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України (є неконституційними), положення частини другої статті 392 КПК, які не дають можливості окремого апеляційного оскарження ухвали суду про продовження строку тримання під вартою, постановленої під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення.

Конституційний Суд України у своїх рішеннях [2; 3] від 25 листопада 1997 року № 6-зп, від 25 грудня 1997 року № 9-зп послідовно підкреслював значущість положень статті 55 Конституції України щодо захисту кожному у судовому порядку своїх прав і свобод від будь-яких рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб, а також стосовно неможливості відмови у правосудді. Крім того, Конституційний Суд України у Рішенні від 25 листопада 1997 року № 6-зп сформулював юридичну позицію, за якою удосконалення законодавства в контексті статті 55 Конституції України має здійснюватися поступово, а саме спрямовуватися на розширення судового захисту прав і свобод людини, зокрема судового контролю за правомірністю та обґрунтованістю рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень (пункт 2 мотивувальної частини). Ця юридична позиція узгоджується з положеннями статті 13 Конвенції щодо ефективного засобу юридичного захисту від порушень, вчинених особами, які здійснюють свої офіційні повноваження. Реалізація права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності вказаних суб'єктів має відповідати також вимозі стосовно доступ-

ності правосуддя, про що зазначено в актах міжнародного права – Загальній декларації прав людини 1948 року (стаття 8), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (стаття 14), Конвенції (стаття 6), Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, прийнятій Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 1985 року (пункт 4).

Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини другої статті 392 КПК у частині неможливості окремого апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про продовження строку тримання під вартою не гарантують особі ефективної реалізації її конституційного права на судовий захист, не відповідають критеріям справедливості та співмірності (пропорційності), не

забезпечують справедливого балансу інтересів особи та суспільства, а тому суперечать вимогам статей 1, 3, 8, 21, 29, частини першої статті 55 Основного Закону України.

Висновки. Надання особі права на апеляційний перегляд судового рішення про продовження строку тримання під вартою під час судового провадження є проявом гарантії виконання державою міжнародних зобов'язань зі створення умов із забезпечення кожного підозрюваному, обвинуваченому (підсудному) дієвого юридичного засобу захисту його конституційних прав і свобод відповідно до міжнародних стандартів, потрібною гарантією відновлення порушених прав, свобод і інтересів людини, додатковим механізмом усунення помилок, допущених судом першої інстанції під час розгляду кримінальних справ до ухвалення рішення по суті.

Список використаних джерел:

1. Завтур В.А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. С. 163–164.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 294, статті 326 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018. *Вісник Конституційного Суду України* від 2019 р., № 1, стор. 66.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25 листопада 1997 року № 6-зп. *Офіційний вісник України* від 25.07.2003. 2003 р., № 28, стор. 100, стаття 1377, код акта 25723/2003.
4. Курс уголовного судопроизводства / Общ. ред., послесловие, примечания и краткие биографические сведения А.В. Смирнова. Санкт-Петербург : Альфа, 1996. Т. 1. С. 105–106.
5. Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2016. С. 12.
6. Мірошников І.Ю. Апеляційне провадження в Україні: історія та сучасність. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 64. С. 252.
7. Теремецький В.І. Право особи на апеляційне оскарження вироку в кримінальному процесі України : монографія Харків : Харків юридичний, 2010. С. 57.
8. Сірий М. Система перегляду судових рішень в Україні: погляд в майбутнє. *Юридичний журнал*. 2003. № 3. С. 117–125.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88.
10. Гловюк І.В. Оскарження тримання під вартою у судовому розгляді в аспекті європейських стандартів доступу до суду. *Міжнародні стандарти справедливого правосуддя та їх імплементація в українське законодавство* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (17 грудня 2018 р., м. Київ). Київ : Алерта, 2018. С. 30–31.
11. Лебідь Л. Апеляційні правки. Новий механізм виправлення апеляційним судом помилкових і неправосудних ухвал суду першої інстанції. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/apelyaciyini-pravki.html>.